



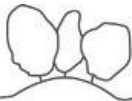
Fylkesmannen
i Buskerud



Buskerud
fylkeskommune

BYGGESKIKK PÅ STEINSSLETTA



STEINSSLETTA 
NASJONALT UTVALGT KULTURLANDSKAP

Forord

Steinssletta ble i 2009 utpekt av regjeringen til å være blant de utvalgte kulturlandskapene i Norge. Beliggenhet, lang historie, fruktbar jord og et godt klima har, sammen med flinke bønder, gjort Steinssletta til et verdifullt kulturlandskap i nasjonal sammenheng. I det nasjonale utvalget av verdifulle kulturlandskap representerer Steinssletta flatbygdene. Området ligger mellom Steinsfjorden i øst og Tyrifjorden i vest, omtrent 5 km sør for Hønefoss. Mange vil nok kjenne Steinssletta fra bilvinduet når de kjører E16.

Steinssletta har et aktivt jordbruk med over 50 gårdsbruk. Det er det aktive jordbruket som har skapt dette verdifulle kulturlandskapet og er en forutsetning for at det holdes i hevd. Store deler er fulldyrka areal med korn, oljevekster, frø, poteter og grønnsaker.

Kulturlandskapet på Steinssletta viser samspillet mellom menneskenes høsting og bruk av naturen gjennom generasjoner og de miljøverdier som har utviklet seg som følge av dette. En slik ressursbruk gjennom lang tid har satt spor i landskapet som gravminner veifar, steinmurer, bygninger og artsrike naturtyper. Disse verdiene er avhengig av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold for å opprettholdes. Bonden er den viktigste aktøren i dette arbeidet.

Fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunal forvaltning samarbeider med grunneierne/brukerne om å lage gode planer for forvaltning, skjøtsel og vedlikehold av natur- og kulturverdiene på Steinssletta. I et spleiselag har Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet avsatt spesielle tilskudd til denne driften, forankret i frivillige avtaler mellom grunneiere/brukere og staten. Dette skal sikre en god og langsiktig forvaltning av verdiene som ble skapt av våre forfedre, til glede og nytte for både dagens og kommende generasjoner.

Drammen, november 2011

Fylkesmannen i Buskerud
Postboks 1604, 3007 Drammen
Telefon: 32 26 66 00
E-post: postmottak@fmbu.no

Buskerud fylkeskommune
Postboks 3563, 3007 Drammen
Telefon: 32 80 85 00
E-post: postmottak@bfb.no

Forsidefoto: Steinssletta med tunet på Stein i bakgrunnen Foto: Jørn Jensen

BYGGESKIKK PÅ STEINSSLETTA

Dette heftet som omtaler byggeskikk innenfor Steinssletta kulturlandskap ble skrevet i forbindelse med nettverkssamlingen i august 2011, men er nå noe omarbeidet. Vi håper at det kan være av interesse for grunneiere og andre lokalt. Det er ment å gi en enkel oversikt over eldre bygninger tilknyttet landbruket innenfor området, som ligger delvis i Hole og delvis i Ringerike (tidligere Norderhov) kommuner. Kulturvernkonsulent Jørn Jensen, som er Buskerud fylkeskommunes representant i prosjektet, har skrevet teksten og tatt en del av bildene. Mange opplysninger kommer fra Gudmund Bakkes bygdebok for Hole, men innspill fra de enkelte grunneierne er også av stor betydning. Turid Kolstadløkken, Håvard Hoftun og Kjell Erik Sønsterud, også ansatt i fylkeskommunen, står for redigeringen.

INNLEDNING

Innenfor området er det fortsatt bevart mange hus fra 1700- og 1800-tallet, sannsynligvis befinner det seg også noen få 1600-talls hus, godt gjemt bak panel både utvendig og innvendig. De største gårdene har nok tidlig bygd relativt store og solide tømmerhus, som det var lønnsomt å bygge videre på når det oppsto nye behov og motene forandret seg. I løpet av de siste drøyt 100 år har det vært vanlig å panele våningshusene, og mange av dem har fått sveitserstilens drakt.

Bryggerhus, stabbur, låver og fjøs/staller kan en fortsatt finne i upanelt tømmer. De fleste er rødmalte, en mote som kom for rundt 100 år siden. Ringerike har lokale bygningsmaterialer, naturligvis i form av tømmer, men også i form av stein. Grunnmur og pilarer i naturstein er det mange av, men en kan også finne en fint oppmurt låvebrufot flere steder. Et godt eksempel er Myra 1/53 i Norderhov.

Lokal stein er dessuten brukt i flere fjøs, noe som er mindre vanlig i bygdene rundt Ringerike. Som taktekke er det i dag mange varianter, men et stykke ut på 1900-tallet var den enkeltkrumme rødt teglsteinen mest brukt, og mange teglsteinstak ligger fortsatt.

Det har også vært andre typer taktekke i bruk, som eksempel kan nevnes låven på søndre Vaker 31/4, der et stikketak (flistak) fortsatt ligger under takplatene. Før platene kom på var taket tekt med krum teglstein.



Låvebrufoten på Myra 1/53 er bygd opp av lokal naturstein. Foto Jørn Jensen 2010

TUN

Den vanligste tunformen på flatbygdene på Østlandet er firkanttunet. Antall hus og når de er bygd har betydning for hvor "fullstendig" firkanttunet er. Nyere hus, både våningshus, kårbygninger og redskapshus, er ofte bygd utenfor eller i utkanten av tunet, noe som gjør den opprinnelige tunformen vanskeligere å se.



*Tunet på vestre Bure 9/1 sett fra Bureknatten. Her er firkanttunet ufullstendig, det mangler hus mot nord, men tunformen er likevel ganske klar.
Foto Jørn Jensen 2008.*

FLYTTING

Tømmerhus er relativt enkle å flytte. Mange av de gamle tømmerhusene i distriktet er flyttet, enten innenfor tunet eller fra et tun til et annet.

Tunet på **Nigarden Bjørke 183/2** i Hole ble flyttet rundt 500 meter østover etter utskiftingen i 1890-åra. Mange av tømmerhusene i det gamle tunet ble satt opp igjen i det nye tunet. Se side 22.

Stabburet på **nordre Bure 9/2** i Norderhov er tatt ned og satt opp igjen. Stokkene er merket med romertall.



*Flyttemerker på stabburet
på nordre Bure 9/2.
Foto Jørn Jensen 2011.*

VÅNINGSHUS

En av de eldste daterte bygningene innenfor området er kårbygningen på **Gagnum 36/1** i Norderhov. Dette har vært våningshuset på gården tidligere, og byggeåret er oppgitt til å være 1636. Den vestre delen har vært revet, trolig rundt 1900, men ble bygd opp igjen i 1980-åra. Dette er en enetasjes panelt tømmerbygning, som gjennom århundrenes løp må ha gjennomgått flere endringer. Les mer om Gagnum på side 16.



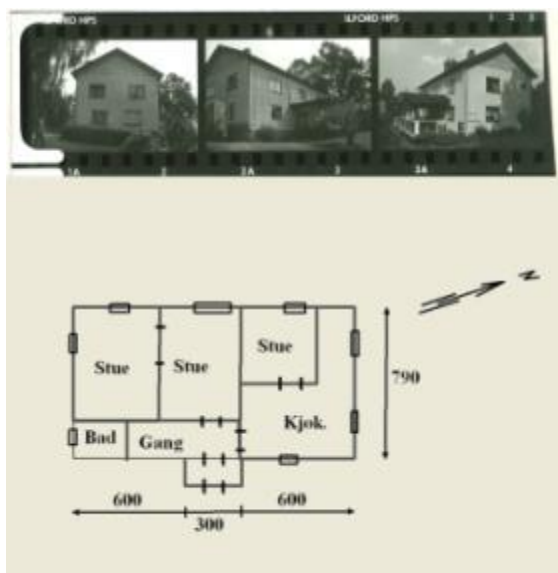
Maleri av Harald Hauge, som viser den eldste bygningen på Gagnum før den ble kledd. Maleriet finnes på gården.

Blant de eldste våningshusene som finnes i dag er *svalgangshusene*, toetasjes bygninger med en tømmerkjerne med to rom i hver etasje, og en svalgang langs den ene langsida. Svalgangen har vært i bindingsverk og bordkledd eller muligens åpen. Opprinnelig har all forbindelse mellom etasjene og rommene foregått i svalgangen. Våningshuset på **vestre Vaker 31/8** kan ha vært et svalgangshus, det samme gjelder en av bygningene på Hesselberg 37/1. Se omtale av disse gårdene nedenfor.

Også våningshuset på **nordre Bure 9/2** kan ha hatt denne planløsningen. Bure ble delt i to i 1762, og det nye tunet på nordre Bure må da ha fått et våningshus, enten nybygd eller tilflyttet.

Dette var nok seint for svalgangshuset, så det er ikke usannsynlig at et eldre hus ble satt opp her. Kanskje det var det gamle våningshuset fra den udelte gården? Men dette vet vi ikke noe om. Dagens våningshus på nordre Bure har i alle fall en svalgangsplan i søndre og midtre del.

Byggeåret er oppgitt til 1880, men det er nok heller tidspunkt for tilbygging av nordre del. Huset er i dag preget av modernisering i 1970-åra.



Planskisse av våningshuset på nordre Bure 9/2, SEFRAK-registrering 1988, utført av Otto Frydenlund.

Våningshuset på **vestre Bure 9/1** skal være bygd i 1843. Hovedformen er bevart, men det har skjedd noen mindre endringer. Det er i to fulle etasjer, har midtkammerplan og halvvalmet tak. Her er gammel panel og et originalt loftsvindu med småruter.



*Våningshuset på vestre Bure.
Foto Jørn Jensen 2011.*

Innenfor dette området er det relativt få bygninger som er bygd i sveitserstilperioden. Våningshuset på **nordre Veisten 8/4** er en halvannenetasjes bygning i sveitserstil, bygd rundt 1860. I den tidlige sveitserstilen er takvinkelen slak, noe vi tydelig ser her. Bygningen er hele 21 meter lang, og har tre stuer på rad.



*Våningshuset på nordre Veisten.
Foto Jørn Jensen 2011.*



*Detaljer som vinduer, utskåret list og profilerte sperrer hører til i sveitserstilen.
Foto Jørn Jensen 2011.*

Våningshuset på **Oppigarden Bjørke 182/1** er en stor halvannenetasjes bygning i sveitserstil, med midtkammerplan. Slike bygninger finnes på mange gårder av en viss størrelse. Det er bygd så seint som i 1917, da denne stilarten var i ferd med å gå av moten. Første etasje er i tømmer, annen etasje i bindingsverk. Av sveitserstilens kjennetegn er både verandaen, det store takutstikket og de høye krysspostvinduene. Huset står på en mur av store gråsteinsblokker. To vintre gikk med til å kjøre fram steinen fra Sjørvoll i Norderhov. Steinen ble også brukt i muren under fjøset, som ble bygd nytt på samme tid.



Våningshuset på Oppigarden Bjørke fotografert ca. 1925.

Bilde fra "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke

Flere av våningshusene har sveitserstilens utseende, men er opprinnelig eldre. Et godt eksempel er våningshuset på **vestre Bjørke 182/3**, kalt Bortigarden. I dag framstår huset med mange av sveitserstilens detaljer, som knestokketasjen og arken på langveggen mot sør. Huset har imidlertid fått sitt nåværende utseende så seint som i 1922, da annenetasjen ble bygd på. Opprinnelig skal dette være to eldre tømmerbygninger fra 1700-tallet som er satt inntil hverandre.



Våningshuset på Bortigarden Bjørke. Foto Jørn Jensen 2011



Våningshuset på Bortigarden Bjørke før ombygging i 1922. Foto utlånt av Jan Andreas Frøhaug

Mange av gårdene på Steinssletta har hatt *husmannsplasser*. Relativt få av bygningene fra husmannstida står igjen. Ved SEFRAK-registreringen i 1985 i Hole var det 12 husmannsstuer eller bygninger av samme type innenfor Holes del av Steinssletta.

På eiendommen **Bakken 182/15** står ei gammel husmannsstue. Den er flyttet to ganger. Første gang i 1850 da husmannen under Mo, som var eier av stua, flyttet til en plass under Bjørke. Da tok han stua med seg.

Neste gang den ble flyttet var i 1903, i forbindelse med utskiftingen i området. Stua har to rom, kjøkken og ei litt større stue, og en gang med pulttak på den ene gavlveggen.

Vinduer og panel har kommet til midt på 1900-tallet.



Stua i Bakken. Foto Jørn Jensen 2011.

Stua på den tidligere husmannsplassen **Åsenløkka** eller Åsen 186/84 var nok også en toroms stue, men den ble forlenget i 1980. Stua brant i 1986. Plassen tilhørte Hungerholt 186/3 fram til 1886.



Stua i Åsenløkka fotografert i 1985. Delen lengst til venstre er tilbygd i 1980. Foto SEFRAK



Stua i Åshaug fotografert i 1985. Svalgangen kan ses til venstre. Foto SEFRAK



Stua i Åshaug fotografert 2011 av Jørn Jensen

På eiendommen **Åshaug 186/41** står det også ei husmannsstue. Plassen ble opprinnelig kalt Livøre eller Turis, navnet ble endret til Åshaug da plassen ble utskilt som sjøleierbruk i 1937, ved hjelp av jordloven.

Stua har kjøkken i den nordre enden i hele husets bredde, og ei stue med en smal svalgang utenfor i den søndre enden. Rundt 2000 ble huset tilbygd og satt i stand.

Den tidligere husmannsplassen **Hagen 186/21** under Østigarden Hårum ble sjøleierbruk i 1880. Mens de fleste andre husmannsplassene til Hårum lå på østsida, lå Hagen på vestsida av åsen, ganske langt fra gårdstunet på Østigarden.

Den gamle husmannsstua skal være flyttet hit en gang på 1800-tallet, og besto trolig av to rom, samt en innebygd svalgang langs hele den ene langsida. Tømmerkjernen sto upanelt fram til etter krigen. Huset ble brent i 1987.



Stua i Hagen. Fotografert 1985. Foto SEFRAK

Borgers-Hårum 186/17 var opprinnelig en husmannsplass under Nordigarden Hårum. Eierne av Nordigarden fikk økonomiske problemer og måtte selge halvparten av gården, i fem mindre parseller, i 1850. Skomakeren Borger Kristiansen kjøpte denne delen. Den gamle husmannsstua kan være bygd rundt 1800, men ble flyttet sammen med resten av tunet i 1901. Dette var ett av seks tun som måtte flyttes som et resultat av utskiftinga i Steinsfjordingen i 1890-åra. Det ble flyttet hele 1,1 kilometer, fra østsida til vestsida av Hårumsåsen. I 1910 ble stua noe ombygd i sveitserstil. På maleriet kan en tydelig, ut fra laftekassene, se at 1. etasje, med unntak av gangen, er i tømmer. Det store takutstikket viser at loftsetasjen er påbygd.



Borgers-Hårum i 1939. Maleri av J. Møller. Foto © Marit Fagerli

DRIFTSBYGNINGER

Mange av de store gårdene på Steinssletta har eldre driftsbygninger som er store og godt synlige i landskapet. Historien deres er imidlertid ulik. Noen består av gamle tømmerlåver og fjøs i naturstein, som seinere er bygd sammen under ett tak. Andre er bygd fra nytt av som tidstypiske *enhetslåver* fra slutten av 1800-tallet og noen tiår ut på 1900-tallet.



*Driftsbygningen på Rå 4/1 i Norderhov, bygd i 1927, er et godt eksempel på sveitserstilens enhetslåver. Denne typen bygninger har stor betydning som elementer i jordbrukslandskapet.
Foto Jørn Jensen 2011*

Vestre Bure 9/1 i Norderhov har en tilsynelatende tradisjonell enhetslåve, sett fra tunet. Dersom en ser driftsbygningen fra motsatt side, blir bildet et helt annet. Den inneholder en tredelt tømmerlåve i vest og et fjøs murt opp av lokal stein i øst, med en smal gang i bindingsverk langs hele langsida mot tunet. Også overbygget over fjøset er i bindingsverk. Byggeåret skal være 1843, men bygningen må ha fått sitt nåværende utseende rundt 1900. Den kan også sees på oversiktsbildet under Vaker på side 14.



Driftsbygning på vestre Bure. Foto Jørn Jensen 2011

Driftsbygningen på **nordre Gile 6/2** i Norderhov er bygd i 1912. Dette er den tradisjonelle enhetslåven eller kjørebrulåven, med husdyrrom, låve, redskapshus m.m. under samme tak. Her er fjøset i teglstein, slik det er mange steder. Låvebrua er her plassert på langveggen. Terrengforhold og utforming av tunet bestemmer om låvebrua står på bygningens langside eller kortsida. Kjørebrua går normalt gjennom hele bygningen.



*Driftsbygningen på nordre Gile 6/2.
Foto Jørn Jensen 2011.*



Tunet på Sønsteby. Foto Jørn Jensen 2008

Flere av de mindre brukene som er utskilt fra Sørums har driftsbygninger i bindingsverk.

Sønsteby 189/38 var en av husmannsplassene og het da Haugen. Den ble fraskilt midtre Sørums i 1922. Driftsbygningen er bygd samme år.

STABBUR

Her er flere relativt store og gamle stabbur i distriktet. De fleste er i upanelt tømmer. Det ser ut til at de eldste har utkraget annenetasje på frontveggen.



Stabburet på **Daniels-Hårum 186/18** i Hole kan være bygd rundt 1800. Det har ett rom i hver etasje, og annenetasjen er noe utkraget i fronten. Trappa er lagt opp av lokal stein.
Foto Jørn Jensen 2011.



Stabburet på **nordre Veisten 8/4** i Norderhov er i halvannen etasje i tømmer, av en enkel type, med ett rom i hver etasje. Legg merke til at stakkene på langveggene er trukket litt ut i fronten. Det er et klokketårn på taket. Stabburet er ikke datert, men kan være bygd rundt 1800.
Foto Jørn Jensen 2011.



Stabburet på **Bjørnstad 181/1** i Hole er trolig bygd på slutten av 1700-tallet eller noe seinere. Det har to rom i første etasje, og utkraga annenetasje i fronten.
Foto Jørn Jensen 2011.



På **vestre Bure 9/1** er det et upanelt tømmerstabbur i to fulle etasjer og loftsetasje. Det skal være bygd i 1905, men er kanskje eldre. Legg merke til "blondekanten" på vindskiene.
Foto Jørn Jensen 2011.



Sørum 189/12 i Hole. Byggeår 1943. Mange av 1900-tallets stabbur på flatbygdene er utformet slik, med upanelte tømmervegger med utsveifing og synlige bjelkeender i etasjeskillet. De er påvirket av dragestilen fra ca. 1900.
Foto Jørn Jensen 2011.



Myra 1/53 i Norderhov har kanskje det eneste stabburet i bindingsverk innenfor området. Det er bygd i 1910 og har mange av sveitserstilens kjennetegn, som det profilerte panelet, det store takutstikket, krysset i gavlen og spiret på taket.
Foto Jørn Jensen 2010.

SIDEBYGNINGER

Betegnelsen sidebygninger brukes her både om hus som kun har en funksjon, som bryggerhus, og sammenbygde hus med bryggerhus, drengestue, vedskjul og vognskjul samlet under samme tak.

Bryggerhuset på **Daniels-Hårum 186/18** er nok bygd en gang på 1800-tallet. Det står i upanelt tømmer og har kun ett rom. Bakerovnen er bygd delvis utenfor veggen.



*Bryggerhuset på Daniels-Hårum 186/18.
Foto Jørn Jensen 2011.*



*Bakerovnen stikker
utenfor veggen*

Bjørnstad 181/1 i Hole har bevart tømmerdelen med bryggerhus og drengestue, mens vognskjul i bindingsverk er revet. Huset kan være fra første del av 1800-tallet. Her er gamle vinduer og dører. De store vinduene med småruter kan ha kommet fra et våningshus. I slike hus var det gjerne gjenbruk av bygningsdeler, som ikke var moderne nok til å brukes i våningshuset.



*Bryggerhuset på Bjørnstad 181/1.
Foto Jørn Jensen 2011.*

Sidebygningen på **østre Bjørke 183/1** i Hole er bygd i 1910. Den inneholder bryggerhus, drengestue og vognskjul, og er bygd i bindingsverk.



*Sidebygningen på østre Bjørke 183/1.
Foto Jørn Jensen 2011.*

BESKRIVELSE AV UTVALGTE TUN PÅ STEINSLETTA

VAKER, GNR. 31 I NORDERHOV

Vaker ligger i den nordre enden av Steinssletta, med tunene på et mindre høydedrag over sletta. Det er i dag fire store Vaker-gårder, mens det tidligere har vært fem.

På dette bildet tatt fra Bureknatten rundt 1900 sees Bure-gårdene i forgrunnen, med vestre Bure 9/1 til venstre og nordre Bure 9/2 til høyre.

Vaker-gårdene sees lenger bak. Omtrent midt i bildet er søndre Vaker 31/4, med nordre Vaker 31/3 rett bak. Store Vaker 31/1 og 2 ligger lengst til venstre, med vestre Vaker 31/8 bak.

Foto tilhører Ottar Riis Strøm.



VAKER SØNDRE, GNR. 31 BNR. 4

Søndre Vaker har et stort uregelmessig oppbygd firkanttun, med to våningshus, sidebygning, driftsbygning og stabbur, samt et par nyere hus. Det største og eldste **våningshuset** er en stor toetasjes panelt tømmerbygning med midtkammerplan. I 2. etasje var det en stor sal. Bygningen skal være satt opp rundt 1870, men mangler sveitserstilens elementer. Den store verandaen ser ut til å være fra rundt 1920. Ei ny slekt kom til gården i 1911, og det skjedde en del endringer av bygningene på den tida. En **kårbygning** fra 1936 er bygd i jugendstil, noe både vinduene og den halvvalmete takformen forteller. **Sidebygningen** består av bryggerhus/drengestue i upanelt sinklafta tømmer, vedskjul i bindingsverk og et lafta grisehus. I bryggerhuset er det en stor bakerovn og bryggepanne. Denne bygningen er nok bygd rundt 1900. **Driftsbygningen** har trolig fått sitt nåværende utseende omkring 1870, men det er sannsynlig at både det steinmurte fjøset og den store tømmerlåven er eldre. Låven ser ut som en vanlig tredelt tømmerlåve, men har to rom i bredden. En stall i teglstein under låvebrua, låvebru og kjørebru må være fra 1870. **Stabburet** er i halvannen etasje, i upanelt tømmer, med to rom nede. Antakelig er det bygd på 1800-tallet.



Søndre Vaker sett fra Bure (med telelinse). Den store driftsbygningen med stall til venstre og steinfjøs i vinkel til høyre, med litt av våningshuset bak. Til høyre bryggerhuset med kårbygningen bak. Foto Jørn Jensen 2011.



Våningshuset etter ombygging rundt 1920. Fra postkort hos tidligere eier Håkon Løbben



Stabburet. Foto Jørn Jensen 2011

VAKER VESTRE, GNR. 31 BNR. 8



*Tunet på vestre Vaker på utsnitt av eldre maleri som tilhører Halvor Hval.
Her kan en også se stabburet, som ble revet i 1960.*

Tunet er i dag preget av to store bygninger, våningshuset og driftsbygningen. Men her er også et tilflyttet stabbur fra Hallingdal og en utedo med tre rom, fra den gangen det var pensjonat på gården.

Våningshuset framstår i dag som en helhetlig sveitserstilsbygning, men med mange nyere vinduer. Bygningen er hele 21 meter lang og har fire stuer på rad mot vest. Mot øst har det sannsynligvis vært en svalgang utenfor den eldste delen. Når huset er bygd vet vi ikke, men det er ikke usannsynlig at eldste del kan være fra begynnelsen av 1700-tallet eller før. Huset må så være forlenget først mot nord og siden mot sør. Tilbygget mot sør kan være samtidig med ombygging i sveitserstil, med stort takutstikk og profilert panel. Her er bevart noen gamle vinduer, det eldste med småruter er på den ene loftsveggen.



Våningshuset fotografert i 2011 av Jørn Jensen

Kårbygningen har enkelte elementer fra sveitserstilen, som den fikk etter at den ble flyttet over tunet og ombygd/modernisert i 1918. Bygningen skal ha en svært gammel kjerne.

Driftsbygningen består av låve fra 1918 og fjøs i teglstein fra 1922. I motsatt ende av fjøset er det en stall med ukjent byggeår. Et utbygg i teglstein inneholdt grisehus. Dette er en tradisjonell enhetslåve fra denne perioden.

Oppe ved bygdeveien ligger ei **smie**, bygd i tømmer, med et stort og et lite rom. Den er antakelig bygd på 1800-tallet. Både esse og belg er bevart.



Smie fotografert i 2011 av Jørn Jensen.

GAGNUM, GNR. 36 BNR. 1 I NORDERHOV

Tunet på Gagnum er et stort firkanttun bestående av to våningshus, stabbur og redskapshus, med et hønsehus i utkanten. Det eldste våningshuset er omtalt på side 5. Redskapshuset fra 1985 erstatter en driftsbygning som ifølge "Norske Gardsbruk" var fra 1888. Sannsynligvis ble en eldre tømmerlåve og husdyrrom i tømmer bygd sammen under ett tak på denne tida. Hønsehuset i to etasjer ble bygd i 1931. Det kan nevnes at Gagnum fra en gang på 1700-tallet til 1863 var brukt som presteenkesete.



Flyfoto, trolig fra 1950-1960-åra. Finnes på gården.

Det nyeste våningshuset er en typisk sveitserstilsbygning. Det er en stor toetasjes bygning i panelt tømmer, bygd 1898. Verandaen, det store takutstikket og de høye krysspostvinduene er kjennetegn for perioden. I dag er bygningen preget av modernisering og noe forenkling i 1980-åra, men form og preg er bevart. I den ene stua er det golvbord som kommer fra det gamle våningshuset.



Tunet i 2011 Foto Jørn Jensen



Stabburet Foto Jørn Jensen 2011

Stabburet er i to etasjer, i upanelt og umalt tømmer. Det står på pilarer av teglstein. Antakelig er det ombygd i sveitserstil, noe det store takutstikket forteller.

HESELBERG, GNR. 37 BNR. 1 I NORDERHOV



Tunet på Hesselberg på postkort hos Håkon Løbben

Hesselberg er en av flere storgårder omkring Norderhov kirke og prestegård. Gården har et firkanttun, som inneholder to våningshus, stabbur, potetkjeller, driftsbygning, samt et sagbruk og andre mindre uthus fra omkring 1900. I 1932-1934 ble det også bygd et nytt våningshus, garasje og kombinert grisehus, vogn- og vedskjul i nordøstre del av tunet.

Hagen med terrasser, trapper, dammer, samt vakre trær, busker og blomster, er også med å danne en harmonisk helhet og en fin ramme rundt de gamle bygningene. Særlig verdt å nevne er kastanjealléen opp til tunet



Hovedbygningen. Bilde fra Riksantikvaren

Hovedbygningen fra 1771 ble fredet i 1923.

Den er en toetasjes panelt tømmerbygning med utvidet midtkammerplan, 22 meter lang og 11 meter bred. Den er i rokokkostil, med laftekasser utformet som pilastre, vinduer med småruter og en tofyllingsdør med rokokkofyllinger og overlysvindu. Også innvendig er hovedbygningen svært godt bevart. Den ene stua er dekorert av Peder Aadnes som var en av bonderokokkoens store mesterer. Bygningen ble satt opp for Abraham Hesselberg, som blant annet var lensmann.



Stabburet med potetkjelleren bak Foto Jørn Jensen 2007

Stabburet er blant bygdas største, i to fulle etasjer og med loft. Det står i upanelt tømmer. Trolig er det bygd på 1700-tallet.

Potetkjelleren er bygd av naturstein, og delvis gravd inn i bakken. Byggeåret er 1844.



Det midterste våningshuset med hovedbygning bak. Foto Jørn Jensen 2009

Det **midterste våningshuset** er en toetasjes bygning i enkel sveitserstil. Dette er opprinnelig en svalgangsbygning, kanskje fra 1600-tallet, som sannsynligvis er forlenget. Byggeåret 1878 må være tidspunkt for ombygging i sveitserstil. Den ble endret/forenklet til nåværende utseende i 1919.



Tunet sett fra nordøst. Foto Jørn Jensen 2008

Driftsbygningen inneholder et murt fjøs og en tømmerlåve og tømra staller bygd i vinkel. Den har fått sin nåværende form i 1870, men de enkelte delene er eldre.



Tunet sett fra vest på postkort utlånt av Håkon Løbben.

MO, GNR. 180 BNR. 1 I HOLE

Mo er en av de største gårdene innenfor området. Tunet er plassert på et mindre høydedrag nordøst for Steinssletta. Gården er kjent fra Jørgen Moes diktning, han ble født her i 1813.

Tunet er et stort firkanttun med våningshus, kårbygning, stabbur og driftsbygning, og flere andre hus i utkanten.

Våningshuset er en stor halvannenetasjes bygning i panelt tømmer med halvvalmet tak. Det har midtkammerplan og to rom i bredden. Både 1805 og 1811 er oppgitt som byggeår, men det er ikke usannsynlig at den kan ha en eldre kjerne. Gamle bilder viser at tømmerveggene var rappet (med murpuss) utvendig. I 1910 ble huset panelt og fikk et tilbygg mot tunet.



Hovedbygningen (til venstre) og kårbygningen på Mo.
Foto Jørn Jensen 2011.

Kårbygningen, også kalt "Bestemorsbygningen" eller "Rødbygningen" er tunets eldste hus. Det er opplysninger om at eldste del er bygd så tidlig som i 1565. Dette er to enetasjes bygninger bygd inntil hverandre, med en annenetasje fra rundt 1900.

Inntil denne bygningen sto det såkalte "Gesellet", som også var en rappet tømmerbygning, i to etasjer. Her fikk farende folk lov til å overnatte, og tjenestefolkene bodde trolig også her.

Stabburet er i to fulle etasjer med loft, i upanelt tømmer. Det er trolig bygd på 1700-tallet.

Driftsbygningen sett fra tunet framstår som en tradisjonell enhetslåve fra sveitserstilperioden. Fra baksida kan en se at dette er en panelt tømmerbygning. Byggeåret er oppgitt å være 1848, men deler av den er nok eldre. Tømmerlåven har fem rom i lengden. Da den ble ombygd i 1900, ble antakelig to eldre låvebruer erstattet av den nåværende.

Den mest spesielle bygningen i tunet er Lille-Beates **dukkestue**, bygd tidlig på 1800-tallet, også med rappete vegger.



Stabburet på Mo.
Foto Jørn Jensen 2011.



Dukkestua på Mo.
Foto Jørn Jensen 2011.

ØDERÅ, GNR. 180 BNR. 3 I HOLE



Tunet på Øderå på flyfoto 1959 fra Widerøe's Flyveselskap A/S i "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.

Tunet på Øderå ligger helt inntil E16 i den nordlige delen av Steinssletta. Tunet har i dag et moderne preg, med bl.a. et langt enetasjes **våningshus**. Huset har fått sitt nåværende utseende i 1967, da den gamle tømmerbygningen ble tilbygd til omtrent dobbelt størrelse.

Det mest interessante huset er den såkalte **"Mostua"**, flyttet fra Mo i 1821. Her skal dikterpresten Jørgen Moe være født i 1813. Huset har en toroms tømmerkjerne og et tilbygd kjøkken i bindingsverk.

I den gamle **driftsbygningen**, som ble erstattet av den nåværende i 1970, var det brukt ringeriksheller på golvet og som bås skiller i fjøset.

Stabburet i halvannen etasje i upanelt tømmer er typisk for distriktet, med utkragingen av loftsetasjen på frontveggen



Tunet på Øderå sett fra sør. Foto Jørn Jensen 2011



*Tunet på Øderå fra "Hole herred 1914".
Stua fra Mo er lengst til høyre.*

GILE SØNDRE, GNR. 180 BNR. 46 I HOLE

Tunet på søndre Gile ligger like ved E 16, nær Øderå. Av gamle bygninger er det våningshus, driftsbygning og stabbur.

Våningshuset kan være bygd midt på 1800-tallet, men er ombygd i sveitserstil. Lik mange våningshus på mellomstore bruk har huset en fireroms- eller midtpipeplan. I tillegg er det en gang som ikke er i tømmer på hele den ene gavlveggen.

Driftsbygningen inneholder fjøs bygd av naturstein på en kjellermur av samme materiale. I den andre enden av låven er det et tømret fjøs.



*Tunet på søndre Gile. Stabburet er utenfor venstre bildekant.
Foto Jørn Jensen 2011.*



*Stabburet på søndre Gile.
Foto Jørn Jensen 2011.*

Stabburet er ganske lite og i upanelt tømmer, og typisk for småbruk og husmannsplasser. Her kan en se at de fem øverste stokkene på langveggene er kommet til seinere. De er mye spinklere enn resten av tømmeret. Røstet er opprinnelig. Samtidig ble det lagt nytt tak med profilerte åser og sperrer.

BJØRKE ØSTRE (NIGARDEN), GNR. 183 BNR. 2 I HOLE



Tunet sett fra sørvest i 1903/1904, kort tid etter flyttingen. Fra "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke

Tunet ble flyttet til nåværende plass etter utskiftinga i Steinsfjerdingsken i 1894-1897. Det lå tidligere rett sør for tunet i Stua Bjørke. Daværende eier kjøpte et av Sonerud-bruka og flyttet tunet ned dit, ca. 500 meter fra det gamle tunet. Det ble foretatt en takst i forbindelse med flyttingen, og følgende hus ble da nevnt: våningshus, låve med fjøs og stall, bryggerhus, stabbur, vedskur, redskapshus, grisehus, smie og badstue.

Våningshuset er en typisk sveitserstilsbygning i halvannen etasje med midtkammerplan, med tømmer i 1. etasje og bindingsverk oppe. Krysspostvinduer, veranda og stort takutstikk er typiske elementer fra denne stilarten, men tømmerkjernen kommer altså fra det gamle våningshuset. Det må være påbygd noen omfar for å få sveitserstilens etasjehøyde.

Stabburet er i to etasjer, i tømmer, men med kledning på frontveggen. Det er flyttet fra det gamle tunet.

Den lange **sidebygningen** inneholder bryggerhus, drengestue, vognskjul og utedo (femseter). Mindre enn halve huset, bryggerhuset og drengestua, er i tømmer, resten i bindingsverk. Tømmerdelen er tilflyttet. Her er vinduer med småruter og teglstainstak. Legg merke til pipa murt av teglstein.

Et mindre tømmerhus inneholder **vedskjul, vognskjul og verksted**.

Driftsbygningen består av en tømret stall, fjøs i teglstein, og låve, som bare delvis er i tømmer.

Tømmeret har flyttemerker. Det er rester etter ei låvebru inn i tømmerdelen på langveggen mot tunet, og det er også ei låvebru på vestre kortvegg.



Tunet sett fra vest. Foto Jørn Jensen 2001



Sidebygningen Foto Jørn Jensen 2011

HØGSTUA HURUM, GNR. 186 BNR. 4 I HOLE

Tunet er et stort firkanttun, bestående av våningshus, bryggerhus, stabbur, vognskjul og driftsbygning, med smie i utkanten. Navnet Høgstua skal komme av at huset på dette bruket lå høyest av de fire Hårum-brukene. Da de fleste bygningene brant rundt 1600, ble tunet flyttet til nåværende plass, og navnet ble tatt med, selv om det nå ikke stemmer med terrenget.



Våningshuset i Høgstua i 1905. "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.

Våningshuset er en lang toetasjes bygning, eldste del (i vest) kan være fra 1600-tallet. Det er ombygd og modernisert flere ganger, men bærer i dag preg av sveitserstilen, med bl.a. det store takutstikket. **Stabburet** er en halvannenetasjes bygning i tømmer, delvis kledd. Her er bare ett rom i hver etasje. Det kan være bygd midt på 1800-tallet. **Vognskjulet** har to rom i tømmer og et verksted i bindingsverk. **Smia** er i tømmer, med essa delvis bygd av naturstein.



*Tunet på Høgstua Hurum sett fra øst.
Foto Jørn Jensen 2008*



Smia fotografert i 1985. SEFRAC

ØVER-NIGARDEN HÅRUM, GNR. 186 BNR. 13

Tunet på denne gården ligger i dag ute på sletta, dit det ble flyttet etter utskiftingen i 1890-åra. Dette var en av de mest omfattende utskiftinger i landet og omfattet de fleste gårdene i Steinsfjerdingen. Seks gårdstun ble flyttet og et tjuetalls bruk fikk endret grensene sine. Årsaken til utskiftingen var en sterk teigblanding. Tunet på Øver-Nigarden lå tidligere i Hårumsbyen, der seks gårder hadde tunene sine tett sammen, og ble flyttet rundt 500 meter nordvestover. Plasseringen av det nye tunet var neppe tilfeldig, her er nemlig fjell i dagen, en ganske store kolle som stikker flere meter opp over sletta. Både våningshus, låve, stall og fjøs, stabbur, bryggerhus, grisehus med vognskjul og smie ble flyttet i 1900.



Tunet på Øver-Nigarden Hårum sett fra sørøst, med våningshus, bryggerhus/skjul, driftsbygning og vognskjul, og smie lengst til høyre. Foto Jørn Jensen 2011.

Våningshuset er en halvannenetasjes bygning som er preget av sveitserstilen. Det sto upanelt fram til 1920. **Stabburet** i upanelt tømmer er typisk for distriktet. **Sidebygningen** inneholder bryggerhuset, vedskjul og vognskjul og er i tømmer, delvis upanelt. Helt inntil fjellet står et tømret **grisehus** med et vognskjul oppå, der det er innkjøring til 2. etasje.



Øver-Nigarden Hårum. Foto Jørn Jensen 2011



Øver-Nigarden Foto Jørn Jensen 2011.

NER-NIGARDEN HÅRUM, GNR. 186 BNR. 11

Tunet på Ner-Nigarden ble ikke flyttet under utskiftingen, men fikk derimot bedre plass, da nabetunet ble flyttet.

Våningshuset er en toetasjes paneltømmerbygning i empirestil, med midtkammerplan. Eldste del skal være fra 1700-tallet.

Stabburet fra 1820 har to rom i 1. etasje. Det er i tømmer og er kledd relativt nylig.

Låve, stall og fjøs, som var gamle tømmerbygninger, ble revet i 1950-åra, men golv og båsiller i fjøset i naturstein, står fortsatt.



*Tunet på Ner-Nigarden
Foto Jørn Jensen 2008*



På dette flyfotoet fra 1949 sees Ner-Nigarden midt i bildet, med våningshus og stabbur nærmest øvre bildekant. Nedenfor er låve og fjøs. Den store hvite bygningen midt i bildet er våningshuset i Skredderhusa 186/8, bygd i 1865, tilbygd i 1910 og revet i 1994. Årsaken til at bygningen er så stor er at de tok imot sinnssyke til forpleining, helt fra 1890-åra og i nesten 100 år. Innenfor tunarealet på bildet lå det fram til utskiftingen enda to tun. "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.

LORE, GNR. 187 I HOLE

De to Lore-gårdene har tunene tett sammen på en markert høyderygge. Gården ble delt første gang i 1735, men snart slått sammen igjen. Sannsynligvis omfattet tunet til den udelte gården deler av begge de to nåværende tunene.

LORE SØNDRE, GNR. 187 BNR. 8

Våningshuset på søndre Lore skal være bygd i 1730, altså før gården ble delt. Dette er en stor toetasjes panelt tømmerbygning med vinduer med småruter og halvvalmet tak. Det har midtkammerplan, som trolig er utvidet mot sør i første halvdel av 1800-tallet.

Bryggerhuset er en liten enetasjes bygning oppført i pusset naturstein, antakelig bygd på 1800-tallet.

Driftsbygningen består av fjøs, som også er bygd av lokal naturstein, og en tømmerlåve, som siden er panelt. **Stabburet** er en panelt tømmerbygning med spiss takvinkel, og to rom i 1. etasje.



*Tunet på søndre Lore sett fra vest.
Foto Jørn Jensen 2011.*



*Stabburet på søndre Lore.
Foto Jørn Jensen 2011.*

LORE NORDRE, GNR. 187 BNR. 1

Våningshuset på nordre Lore er også en staselig bygning, i to fulle etasjer med valmtak. Den er bygd i 1864 og sto upanelt til 1936. **Bryggerhuset** er et lite panelt tømmerhus plassert på en liten haug lengst nord i tunet. Det er trolig flyttet i tunet i 1907, i forbindelse med at **driftsbygningen** ble tilbygd. Dette var en stor bygning bygd i vinkel, med flere byggetrinn, blant annet en stor gammel tømmerlåve. Hele driftsbygningen ble revet i 1967.



*Bryggerhuset på nordre Lore.
Foto Jørn Jensen 2011.*



Tunet på de to Lore-gårdene i 1949, nordre Lore til venstre. Flyfotofra Widerøe's Flyveselskap A/S i "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.

STEIN, GNR. 188 BNR. 1

Stein er den største gården på Ringerike. Tunet er plassert på en markert høyde sørøst på Steinssletta. Her er en hovedbygning, en driftsbygning og et nyere stabbur Halvdanshaugen ligger på Stein, noen hundre meter nord for tunet. Her er også en kirkeruin. Kirken ble bygd på 1100-tallet og forfalt på 1600-tallet.



Tunet på Stein i 1949. Flyfoto fra Widerøe's Flyveselskap A/S i "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke



Stein fotografert i 1870-åra. Her ser vi flere mindre uthus, som ble erstattet av den nye driftsbygningen i 1880. Bilde "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke



Hovedbygningen sett fra hagen. Foto Jørn Jensen 2011



Hovedbygningen sett fra tunet. Foto Jørn Jensen 2011

Hovedbygningen er en 25 meter lang og 12 meter bred bygning i to fulle etasjer. Dette er en paneltømmerbygning i empirestil, med halvvalmet tak. Bygningen står på murer som delvis er eldre enn bygningen. Stein fra kirkeruinen skal være brukt både i hovedbygningens grunnmur og i andre murer i tunet og hagen. En av hjørnesteinene i grunnmuren har risset inn et kors fra middelalderen. Hovedbygningen er bygd i 1823 for sorenskriver Gabriel Fougner (1791-1863), som hadde overtatt gården to år tidligere. Han var jurist og en dyktig jordbruker.



Driftsbygningen. Foto Jørn Jensen 2008

Driftsbygningen, som er hele 80 meter lang og bygd i vinkel, ble satt opp i 1880. Den erstattet flere mindre uthus. Fjøset, som er bygd i teglstein, har plass til 90 kyr.

SØRUM NORDRE, GNR 189 BNR 1

Tunene på de tre Sørum-gårdene er plassert på et lite høydedrag i den sørvestre delen av den ellers flate Steinssletta. Sørum ble delt i tre før 1528. Det ble foretatt flere delinger og endringer av grensene fram til 1797, da den nåværende inndelingen i nordre, midtre og søndre Sørum fant sted. Tunene dekker et areal på rundt 40 dekar og inneholder flere store bygninger og hager med mange store trær. Dette gjør at tunene framstår som et markant element i landskapet.



Flyfoto Sørum nordre 2001. Foto ©Marit Fagerli



Våningshuset i 1947. "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke

Våningshuset er en 20 meter lang og 8 meter bred toetasjes panelt tømmerbygning, som etter ombygging i 1960-åra framstår som en klassisk storgårdsbygning, med vinduer med småruter og valmtak tekt med svart glassert teglstein. Eldste del, som skal være fra 1642, har trolig vært en toetasjes svalgangsbygning, som siden er tilbygd mot vest. På slutten av 1800-tallet ble bygningen ombygd i en enkel sveitserstil, med det karakteristiske store takutstikket. I vestre del er det under restaurering avdekket innvendige vegger bygd i utmurt bindingsverk fylt med korte trestykker med form som vedkubber.

Tunet på nordre Sørum inneholder våningshus, sidebygning, to stabbur og driftsbygning.

Sidebygningen har gjennomgått store endringer siden den ble bygd på slutten av 1700-tallet. Den har inneholdt bryggerhus, drengestue, forpakterbolig og vognskjul.

De to **stabburene** står i dag side om side, men før 1985 sto det største stabburet (kornstabburet) lenger sør i hagen. Det har et klokketårn. Det nordre og minste stabburet (kjøttstabburet) mangler tømmer i røstet, og har flyttemerker. Det sto tidligere på midtre Sørum, og ble brukt av begge gårdene.

Driftsbygningen er fra 1955, bygd etter at den forrige brant. Den ble bygd i 1902, også etter en brann. Her er det støpt fjøs, bygd om til hønsehus i 1971.

Mange av de store gårdene på Steinssletta har hatt flere husmannsplasser. Under de tre Sørungårdene har det i alt vært et tjuetalls plasser. De fleste ligger flere hundre meter fra gårdstunene, noen langs en gammel vei og noen nær skogkanten i sør.

SELTE ØVRE, GNR. 189 BNR. 15

Øvre Selte er det første bruket som ble fradelt Sørung, og det skjedde så tidlig som i 1799.



Øvre Selte på flyfoto fra 1955. Fra "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.

Opprinnelig har dette trolig vært en husmannsplass. Her er i dag tre eldre bygninger: våningshus, stabbur og driftsbygning. **Våningshuset** har en lang historie. Eldste del skal være fra slutten av 1700-tallet, altså før bruket ble utskilt fra Sørung. Rundt 1900 ble det sannsynligvis både forlenget og påbygd til halvannen etasje, og fikk sveitserstilsutseende. Det ble bygd ny gang og satt inn nye vinduer og ny panel rundt 1950.

Stabburets første etasje er i tømmer og kan ha høy alder. Annen etasje er bygd på rundt 1950. **Driftsbygningen**, med fjøs i pusset teglstein og låve i bindingsverk, er bygd i 1927, etter at den gamle låven brant.



*Stabburet.
Foto Jørn Jensen 2011.*



*Våningshuset på øvre Selte i 1947. Foto tilhører
Toril Klemmestad.*

SØRUMSHAUGEN, GNR. 189 BNR. 20

Sørumshaugen består av de to tidligere husmannsplassene Haugen og Nerhaugen under nordre Sørum, som ble fraskilt i henholdsvis 1899 og 1912. Tunet er som navnet forteller plassert på en haug.

Den gamle husmannsstua på Haugen ble påbygd og modernisert i 1915 og forlenget i 1950. Den er revet for noen år siden. En gammel tømmerlåve fra husmannstida står fortsatt, med et tilbygd fjøs i teglstein fra 1940.



Tunet på Sørumshaugen 189/20 (øverst) og Sønsteby 189/38 (nederst) i 1955. Flyfoto fra Widerøe's Flyveselskap A/S i "Hole bygdebok. Bind II" av Gudmund Bakke.



Tunet på de tre Sørums-gårdene. Foto © Marit Fagerli 2002



Bjørke-gårdene. Foto ©Marit Fagerli